

שוק החלב בישראל

מעובד מתוך מחקר שנערך מטעם המכון ללימודים אסטרטגיים ופוליטיים מתקדמים ע"י קורן מלול (יוני 1994). הרבה לא השתנה מאז למעט הפרטת חברת תנובה (2006).

הקדמה – שוק החלב בישראל הוא אחד מהתחומים הרכזים ונorton לפיקוח ולתכנון ממשלתי החל מהפקת החלב ועד למושרים הנמכרים לצרכן הסופי, בהם קיימות תחרותות לכארה. מטרת הפיקוח והמעורבות הממשלה היא לקיים באופן מלאכותי את הסקוטוර החלאי על חשבונן הציבור. החלב מופק ובאמצעות מכשות חלב ומערכות מחיריים מובטחים; מחר מושרי החלב נתנו לפיקוח הדוק. המעורבות הממשלה מבוצעת באמצעות 3 גופים עיקריים: **מוסצת החלב, המרכז החלאי, ומוסצת מגדי הבקר.** קואופרטיב "תנובה" שבבעלות הקיבוצים והמושבים הוא (כמעט) מונופול בשיווק החלב. תנובה גם חולשת על 75% ממושרי החלב.

חקלאי הרוצה למוכר חלב חייב לקבל מכסת "צור לחלב". היקף מכשות הייצור לחלב מוכתב ע"י משרד החקלאות. מדיניות משרד החקלאות בעניין מכשות הייצור והפיקוח על המחרירים מבוצעת ע"י **מוסצת החלב** בה חברות בין היתר "תנובה" ומוסדות חקלאים אחרים. מכשות מוענקות ע"י **מוסצת החלב** לכל קיבוץ, אגדה או רפתן פרט. 98% מהמכשות מוענקות לקיבוצים ומוסבים. מכשות הייצור השנתית נקבעת לפי הערכות הביקוש של משרד החקלאות. עודפי "צור מועברים למיכסות של השנה הבאה ויוצרים עודפים חדשים בשנה שלאחר מכן..."

כמובן שאבלון מידי הביקוש האופטימלי לא יכול להתבצע בשוק בו המחרירים קבועים. מטרת **מוסצת החלב** היא להגדיל את מכשות הייצור מידי שנה באופן שייצרני החלב יפיקו וימכרו את הכמות המרבית האפשרית. מנגנון כוחות שוק החלב שונה לחלוון מזה של שוק חופשי, בו היעז גודל גורר ירידת מחירים וביקוש גבוה גורם לעליית מחירים. הכמות והמחירים נקבעים מלאכותית ע"י הממסד. הקצתה מכשות החלב לרפותות השונות נגעה כמובן באינטרסים פוליטיים ומערכות העדפות. הוואיל וקשה לקבוע קритריונים ברורים למי להגדיל את המכסה, יתכן מצב שרפטן אחד יקבל מכסה מוגדלת אך שכמו יידחה באופן תמורה... הנימוקים לקיים מערכת מסוובכת זו הם תמי"ד "טובות הציבור": "הצורך באספקה עצמית של חלב ומוצריו", "הצורך להבטיח לכל קיבוץ ומוסב את חלקם ההוגן בייצור", וכמובן – "הגנה על הצרכן".

מחיר החלב – המחיר שימושם לרפטן לכל ליטר חלב קבוע, אך כפוף למ"מ ומתואם מיד' מספר חדשניים. המחיר אמר לשקף את עלויות הייצור בשיטת הקיטוט פלוס (עלויות + רווח מובטח). מערכת התמחשים מביאה בחשבון את עלויות המזון לפרות, שגם הוא מסובס, וגם את ההכנסה הצפופה לרפטן ממכירת בשר בקר, המופחתת מהעלויות. קר נוצר שיבוש נוסף, בעצם יצירת קשר בין שני שוקיים נפרדים לחלוון – שוק הבשר ושוק החלב. ירידת מחירי הבשר, לדוגמא, תגרום להגדלת עלויות "צור החלב ולייקור" מושרי החלב ללא הצדקה. למחר החלב הגלומי אין כל קשר עם מחירי שוק אמתי – כל מרכיבי המחיר קבועים באופן מלאכותי. המחיר האחד לככל שמן, יחד עם מכשות הקבועות, אינם מאפשר לשוק לייצר חלב ברמה ובמחיר האופטימלי – המחיר תמי"ד ישמר גבוה מהמחר השוק החופשי. המחיר המשולם ע"י **תנובה** עברו עודפי חלב נמוך יותר. חריגה מכשות הייצור יכולה בהחלטה נוספת ביותר ברפותות גדולות בהן עלות הייצור השולית נמוכה יותר.

תנובה – מונופול השיווק – כ – 95% מהחלב בישראל נמכר לתנובה. רוב

החלב משמש את תנובה לייצור מוצר החלב שלו ומיעוטו נמכר ע"י **תנובה** ליצרנים "מתחרים"... **"תנובה"** היא ייצור מודר, לא רק בכך שהיא מוכרת חומר גלם למתחריה, אלא גם במבנה הבעלות עליה. **תנובה** נמצאת בעלות הקיבוצים והמוסבים אך כלל לא ברור מה משמעותה של "בעלות" זו... קיובץ שירצה למכור את מנויותיו **בתנובה** יכול ע"פ התקנון לקבל את ערכן הכספי... ככלומר כמחיר מנת פלאפל... ל"בעלי הבית" גם אין כל השפעה בהחלטות כספיות או הנהוליות וכਮובן שאינם מקבלים דברידדים מה"עשם"..." הפסדיםicosiso בעבר ע"י הממשלה, שכמובן גם נתנה מענקים שלהם..." המשלטיים להקמת מפעלים... בהיותה אגודה שיתופית, הפרשותיה למס מסתכומות בשיעור המגורך של 4% מהרווח לפני מס.

המוסבים והקיבוצים מפיק החלב, חייבים למכור את כל החלב בלבד בלאידית **ל"תנובה".** כמוות זניחה נמכרת למחלבות אחרות כגון "טרה". בלבד מונופוליסטי זו, מאלצת את כל יצורי מוצר החלב, לרכוש את חומר האגלם מ"תנובה" (המתחירה בהם...).

בתנאים אלו חייב להיווצר "שוק שחור" בחלב לעקבות המונופול המתווור – הרפטן מוכר **ישירות ליצרן** "הפריאט" ... גם הרפות המועטות, שעקרונית יכולות לשוק חלב **ישירות ליצרן מוצר** החלב, **חיבות באישור מועצת החלב** (בה, כאמור, **"תנובה"** מהווה גורם דומיננטי...).

יצרנים יכולים לכואורה להקים רפת פרטית שלהם, אך לעולם לא תוקצה להם מסכת **يיצור لחלב...**

עודפי חלב – עודפי חלב שיוצרים מעבר למכסה המאושרת, נמכרים בלבד בלאידית לתנובה במחירים נמוכים. נראה תמורה לכואורה, הוואיל והתקנון המרכז' נועד למנוע מחסור או עודפים. אך **لتנובה** "אין ברירה" – קיימ' חשש שההעופים, רחמנא ליצלן, ימכרו **ישירות ליצרנים אחרים...** ויוציאר שוק חופשי לחלב ("לא חוק").

רוב **עודפי** החלב מוצאים ע"י **תנובה** במחירים הפסד, אך אין חשש ליציבותה של **"תנובה"** – הפסידהicosiso בעבר ע"י הממשלה ... בשנות התשעים יצאתה תנובה לאלה"ב 700 טון של גבינה צהובה מיד' שנה במחירים שאפילו לא יכולים את הוצאות הייצור...).

פיקוח על מחירים – כמעט כל מחיר של מוצר חלב בסופרמרקט חייב באישור ממשלתי. כל מוצר חלב מיובא חייב ברשיון. מחירי המוצרים הם למעשה מחיר מחרון – **תנובה**.

קיים קושי לקבל אישור לשיווק מוצר איקוטי במחיר גבוה ממוצר מקביל של **תנובה**. הכוח השדרירותי, לאשר מחיר למוצר, נתון בידי **פקיד המועצה** – ברצונים יאשרו מוצר, אך את הבא אחריו ידחו. היצרנים חייבים להנהלו מ"מ עם **פקידי המועצה** במקום עם הלקוח דרך מנגנון השוק. יתרנו מוצבים שמוצר לא משוק בغالל שבמחיר "המאושר" לא כדאי לשוק אותו. הפיקוח על המוצרים לאו דווקא מזיק ליצרנים המתחרים. עיקר המאמצים נתנו לחיקוי מוצר של **תנובה** במטרה להקטין את עלויות הייצור וכן להגדיל את שול' הרווח בחסותו "המחיר הרשמי".

מטרתו העיקרית של ה"פיקוח על המוצרים" (בסוף 2005 היו עדין כ- 40% ממוצר חלב בפיקוח). מחירם נקבע על ידי הפוליטיקאים הוא להבטיח שהיצרנים הפרטיים והצרכים ימשיכו לקיים את סקטור החלב ללא קשר לאיכות, עילויות וכושר תחרות. מטרת חשבונה נוספת נספהת היא אבטחת קיומם של המנגנונים הבירוקרטיים כגון מועצת החלב, שהרי אם יבוטל הפיקוח והתקנון המרכדי לא יהיה צורך במועצה...

קיומה של אימפריית **תנובה** טמון בכפיתה על החקלאים והצריך באמצעות מנגנון המחיר, התקנון המרכדי, הבירוקרטיה, ובעת הצורך – סבוסוד הפסדיםicosiso משלם המסים. **תנובה** יכולה להתחרות בכל יצורן פרטי ובכל מוצר – פשוט ע", הורדת מחירו באמצעות סבסוז צולב. כך נתנו כל יצורן קטן לחסדייה – תנובה הרוי לא חיבת להרוויח כדי להתקיים...).

תנובה הופיטה בשנת 2006. קרוב לוודאי שגם כלិי המשחק בשוק החלב ישתנו ברכבות הימים.